

БОТАНІКА

*Ботанике...необходим восторг...
А восторг этот приобретается только
глубоким пониманием красоты,
бесконечности, симметрии
и гармонии в природе.*

Тарас Шевченко
«До Бр. Залеського
10, 15 лютого 1857»

УДК 58.087(09)(477.84)(477.41) «20 ст.»

М.М. БАРНА, Л.С. БАРНА

Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса 2, Тернопіль, 46027, Україна

БОТАНІЧНА НАУКА ТЕРНОПІЛЬЩИНИ В 40-70 РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Ключові слова: ботанічна наука, Кременецький учительський інститут, Кременецький педагогічний інститут, кафедра природознавства і географії, кафедра ботаніки

Після закриття Кременецького ліцею в 1833 р. та використання його наукової, навчально-матеріальної бази, в т. ч. і рослин відкритого та закритого ґрунту ботанічного саду та його кадрового потенціалу при створенні в 1834 р. Університету святого Володимира в Києві, в його будівлях у різний період функціонували різні типи навчальних закладів. 1834 р. тут було розташовано Волинську духовну семінарію. 1902 р. на базі Волинської духовної семінарії створено Волинське єпархіальне жіноче училище, яке вело підготовку вчительок для початкових шкіл. 27 травня 1920 р. наказом Головнокомандувача Польською армією Ю. Підсудського юридично відновлено Кременецький ліцей. При ліцеї створено учительську семінарію (6 курсів, 87 хлопців, 120 дівчат) та гімназію ім. Т. Чацького. 1935 р. учительську семінарію ліцею реформовано в Педагогіум. 1937 р. відкрито педагогічний ліцей. У ньому станом на 1939 р. функціонувало 20 навчальних підрозділів. І це не враховуючи бібліотеки, кількох інтернатів та мережі господарських об'єктів.

1. Кременецький державний учительський інститут

Постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 4 березня 1940 р. № 316 на колишній базі Кременецького ліцею було відкрито Кременецький державний учительський інститут — перший вищий навчальний заклад Тернопільщині. В інституті були створені чотири факультети: природничо-географічний, фізико-математичний, історичний та мови і літератури

з відділеннями української і російської мови та літератури. Інститут готовив учителів природознавства, географії, фізики, математики, історії, української і російської мови та літератури з вищою (дворічною освітою) для семирічних шкіл західних областей України. Це була історична подія не лише для Кременця, але й Тернопільщини в цілому, оскільки в Тернопільській області до 1940 р. не було жодного вищого начального закладу. З відкриттям Кременецького учительського інституту діти селян, робітників та інтелегенції мали право здобувати (хоч і не повну) вищу освіту. Відрадно і те, що вперше викладання проводилося українською мовою.

Природничо-географічний факультет одержав належну навчально-матеріальну базу, успадковану від знаменитого в свій час Кременецького ліцею з ботанічним садом — одним з краших у першій половині XIX ст. ботанічних садів Європи. Окрім того, багата навколишня природа Кременця — це своєрідна «біологічна лабораторія», в якій проводилися навчально-польові практики з ботаніки та зоології, екскурсії в природу для вивчення рослинного і тваринного світу Кременецьких гір і в якій студенти змогли здобувати та поглиблювати знання про природу рідного краю. Заняття в інституті тривали лише один навчальний рік до червня 1941 р., оскільки 22 червня 1941 р. розпочалася Друга світова війна. Викладачі та студенти інституту пішли захищати свою Вітчизну від німецьких загарбників. Багато з них загинуло на фронтах Другої світової війни, в тому числі перший директор учительського інституту Іван Григорович Вакула, перші декани мовно-літературного та природничо-географічного факультетів Й. В. Важничий та І. В. Цись. В архівних матеріалах не вдалось відшукати біографічних даних про життєвий та трудовий шлях, а тим більше фотографію першого декана природничо-географічного факультету І. В. Цися. Заняття в інституті відновилися у вересні 1944 р. і за парти поруч сіли випускники середніх шкіл та учасники бойових дій на фронтах Другої світової війни.

У 40–70 рр. на Тернопільщині та на кафедрі ботаніки — спадкоємниці кафедри природознавства та географії, змінилося декілька поколінь професорсько-викладацького персоналу. Навіть в архівних матеріалах про багатьох не вдалося віднайти відомості, а тим більше — фотографії. Ми сподіваємося, що навіть такий короткий опис історії розвитку ботанічної науки та особистостей, які творили цю науку на Тернопільщині в період 40-70 рр. XX ст. буде корисним для наших сучасників і нащадків.

1.2. Кафедра природознавства та географії

У складі природничо-географічного факультету функціонувала лише одна кафедра природознавства та географії. У різний час викладачами кафедри працювали: О. І. Михайлюк — старший викладач хімії і методики викладання хімії; Т. С. Ніколаєва — викладач географії. Г. Т. Серветник — викладач фізичної географії; В. Я. Франківський — старший викладач ботаніки; О. В. Білінський — старший викладач сільського господарства; Д. П. Чижов — старший викладач зоології. Виконуючим обов'язки завідувача кафедри природознавства та географії з 1944 по 1946 р. був О. І. Михайлюк, який водночас обіймав посаду декана природничо-географічного факультету.

1.2.1. Михайлюк Олексій Іванович — старший викладач хімії і методики викладання хімії, виконуючий обов'язки завідувача кафедри природознавства та географії, декан природничо-географічного факультету Кременецького державного учительського інституту з 1944 по 1946 р. (рис. 1).

Народився в 1902 р. в с. Калниболоті Ново-Архангельського району Кіровоградської області. З 1909 по 1913 р. навчався в початковій чотирирічній земській школі, а з 1913 по 1920 р. продовжив навчання у Звенигородській школі. Після шістьох років учительської роботи поступив на агробіологічний відділ Харківського інституту народної освіти. Працював учителем у початкових, семирічних школах, загальноосвітніх спеціальних середніх школах, на робітфаках, у вчительських інститутах.

Рис. 1. О. І. Михайлюк — старший викладач хімії та методики викладання хімії, виконуючий обов'язки завідувача кафедри природознавства та географії, декан природничо-географічного факультету (1944-1946)

Викладацьку роботу поєднував з організаційно-педагогічною, будучи завідувачем навчальної частини технікуму та Всеукраїнського інституту підвищення кваліфікації педагогів, інспектором-методистом. З 28 жовтня 1944 р. був призначений старшим викладачем хімії та методики викладання хімії, а також деканом природничо-географічного факультету Кременецького державного учительського інституту та виконуючим обов'язки завідувача кафедри природознавства та географії.

1.2.2. Ніколаєва Таїсія Степанівна — викладач географії кафедри природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту (1944-1950), старший викладач кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1951).

Народилася в 1904 р. на ст. Куріяньск-Вузлова Харківської області. Закінчила географічний факультет Харківського державного університету в 1937 р. Навчаючись в університеті, спеціалізувалась на кафедрі фізичної географії. Після закінчення університету поступила в аспірантуру на кафедру фізичної географії, яку закінчила в 1940 р. У Кременецькому державному учительському інституті працювала з жовтня 1944 р. по серпень 1950 р., а відтак після реорганізації учительського інституту в педагогічний та у зв'язку з реорганізацією кафедри природознавства та географії у кафедру ботаніки працювала старшим викладачем цієї кафедри до 1951 р.

1.2.3. Серветник Павло Васильович — викладач геології та географії кафедри природознавства та географії, декан природничо-географічного та фізико-математичного факультетів Кременецького державного учительського інституту з 1946 по 1950 р. (рис. 2).

Народився 1914 р. в с. Дерібчині Шаргородського району Вінницької області. В 1933 р. в Шепетівці закінчив робітфак, після якого у 1933 р. поступив на геолого-географічний факультет Київського державного університету, який закінчив у 1938 р. Після закінчення університету Наркоматом освіти УРСР був направлений викладачем фізичної географії в Херсонський педагогічний інститут, де пропрацював до 1941 р.

З 15 вересня 1945 р. Наркоматом освіти УРСР направлений в Кременецький державний учительський інститут на посаду викладача фізичної географії і завідувачим природничо-географічним відділом. З 17 грудня 1946 р. затверджений на посаді декана природничо-географічного та фізико-математичного факультетів Кременецького державного учительського інституту. У зв'язку з реорганізацією учительського інституту в педагогічний, але без географічного факультету, 1 липня 1950 р. був звільнений з посади викладача географії.

Рис. 2. П. В. Серветник — викладач фізичної географії кафедри природознавства та географії, декан природничо-географічного та фізико-математичного факультетів Кременецького державного учительського інституту (1946-1950)

1.2.4. Франківський Віталій Якович — старший викладач ботаніки, виконуючий обов'язки завідувача кафедри природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту з 1946 по 1950 р. (рис. 3).

Народився 15 лютого 1899 р. в с. Ріпки Ізяславського повіту Волинської губернії (нині Ізяславський район Хмельницької області). У 1913 р. закінчив Судилківську школу після закінчення якої поступив у двокласову школу м. Шепетівки, яку закінчив у 1915 р. У 1925 р.

Рис. 3. В. Я. Франківський — старший викладач ботаніки, виконуючий обов'язки завідувача кафедри природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту (1946-1950)

поступив на природничий факультет Київського інституту народної освіти, який закінчив у 1929 р. З 1929 по 1932 р. працював учителем трудової школи в м. Чуднові Житомирського округу. У 1932–1934 рр. — аспірант науково-дослідного Інституту ботаніки в м. Києві. З січня 1935 р. працював молодшим науковим співробітником науково-дослідного інституту плодово-ягідного господарства в м. Києві, оскільки аспірантура була закрита. 1 січня 1936 р. поступив в аспірантуру Всесоюзного інституту захисту рослин у м. Ленінграді. З 1938 р. працював старшим науковим співробітником цього ж інституту.

29.06.1941 р. призваний до Радянської Армії і брав участь у боях за Одесу (1941), Керч (1941-1942), Сталінград, Орел, Чернігів, Брест, Варшаву і в боях дійшов до річки Ельби. Під час бойових дій був поранений і контужений. Нагороджений бойовими орденами: «Орден Отечественной войны 2 степени» і медалями: «За отвагу», «За оборону Одессы», «За оборону Сталінграда», «За взятіє Варшавы», «За победу над Германией».

20.02.1946 р. Міністерством освіти України В. Я. Франківський призначений старшим викладачем ботаніки та виконуючим обов'язки завідувача кафедри природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту. На посаді виконуючого обов'язки завідувача кафедри природознавства та географії пропрацював до 1950 р. — реорганізації Кременецького державного учительського інституту в Кременецький державний педагогічний інституту, а кафедри природознавства та географії — у кафедру ботаніки, на яку був переведений старшим викладачем.

1.2.5. Білінський Олександр Васильович — викладач сільського господарства кафедри природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту з 1948 по 1950 р.

Народився 11 лютого 1898 р. в с. Піски Бершадського району Вінницької області. В 1918 р. закінчив Уманське сільськогосподарське училище. В цьому ж році поступив на факультет спеціальних сільськогосподарських культур Одеського вищого сільськогосподарського інституту, який закінчив у 1922 р. В 1933-1935 рр. виконував обов'язки агронома-викладача в Богучарському сільськогосподарському технікумі в м. Богучарі Вороніжської області. У 1935 р. закінчив агро-педагогічний факультет Ленінградського сільськогосподарського інституту та отримав кваліфікацію викладача сільськогосподарського технікуму. З 1934 по 1940 р. вів науково-дослідну роботу з культурою бавовнику щодо його інтродукції та акліматизації в умовах Вороніжської області. З цією метою ним був організований опорний пункт із збору технічних культур в системі Вороніжської обласної дослідної станції і науково-дослідного інституту бавовняних рослин в м. Будінавську Ставропольського краю. На цій роботі він отримав звання старшого наукового працівника обласної дослідної станції і науково-дослідного інституту і посаду завідуючого пунктом Сальської обласної дослідної станції.

У 1944-1945 н. р. на правах доцента кафедри природознавства читав курс для студентів 3 і 4 курсів агрономічного факультету Ставропольського сільськогосподарського інституту, в якому пропрацював до 15 травня 1948 р. З червня 1948 р працював викладачем сільського господарства кафедри природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту.

1.2.6. Чижов Данило Павлович — старший викладач зоології кафедри природознавства та географії та декан природничо-географічного факультету Кременецького державного учительського інституту (1949-1950) і декан природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1954) (рис. 4).

Народився 1890 р. в с. Шкарівка Білоцерківського району Київської області в сім'ї службовців. З 1934 р. працював на посаді доцента кафедри зоології та деканом біологічного відділу Лубенського педагогічного інституту. З 1945 по 1947 р. працював у Кіровоградському педагогічному інституті. 10 липня 1949 р. був переведений з Кіровоградського педагогічного інституту на посаду старшого викладача зоології кафедри природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту. 17 лютого 1950 р. призначений деканом природничо-географічного факультету. Після реорганізації Кременецького державного учительського інституту в Кременецький державний педагогічний інститут, а кафедри природознавства та географії у кафедру ботаніки Д. П. Чижов був зарахований старшим викладачем цієї кафедри. З 1 листопада 1951 р. затверджений на посаді виконуючого обов'язки завідувача кафедри зоології. Нагороджений медаллю «За вислугу років і досконалу роботу».

Рис. 4. Д. П. Чижов— старший викладач зоології кафедри природознавства та географії, декан природничо-географічного факультету Кременецького державного учительського інституту (з лютого по серпень 1950) і декан природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1954)

1.2.7. Діяльність кафедри природознавства та географії

Слушно зауважити, що на кафедрі природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту до приходу В. Я. Франківського і призначення його виконуючим обов'язки завідувача кафедри вся увага викладачів кафедри була зосереджена на навчальному процесі. Викладачі кафедри читали різні навчальні дисципліни: хімію, ботаніку, зоологію, фізичну географію, сільське господарство. Окрім того, ніхто із викладачів не мав наукового ступеня або вченого звання, а науковою роботою ніхто із викладачів не займався. Лише В. Я. Франківський мав навички постановки наукових експериментів, якими оволодів навчаючись в аспірантурі в Інституті ботаніки в м. Києві. Однак аспірантури він не закінчив, оскільки згодом її закрили. Відтак він поступив в аспірантуру Всесоюзного інституту захисту рослин у м. Ленінграді. Окрім того, В. Я. Франківський працював молодшим науковим співробітником науково-дослідного інституту плодово-ягідного господарства в м. Києві та старшим науковим співробітником Всесоюзного інституту захисту рослин у м. Ленінграді. Це і обумовило його фахову наукову підготовку. Він працював над темою дисертації «Вплив температури та вологості на тривалість інкубаційного періоду парші яблуні» на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук, але з невідомих причин дисертацію не захистив. З його призначенням на кафедрі розпочалися наукові дослідження викладачів кафедри за загальною темою «Екологічне обґрунтування прогнозу парші яблуні з метою розробки способів обприскування», науковим керівником якої був В. Я. Франківський. За результатами наукових досліджень В. Я. Франківський опублікував 7 наукових статей.

Окрім того, під його керівництвом і, враховуючи наявність прекрасних умов для роботи та навколишнє природне середовище Кременця, був створений кабінет біології та закладені дослідні ділянки природничо-географічного факультету, на яких викладачі кафедри природознавства та географії проводили дослідження щодо врожайності різних сортів ярої пшениці та вирощування картоплі різними способами. Звичайно, що ці дослідження мали прикладний характер і їх не можна було порівнювати з глибокими науковими дослідженнями, які проводилися викладачами Волинської гімназії та Кременецького ліцею в період з 1809 по 1833 рр. Водночас доцільно зауважити, що це були перші кроки відродження ботанічних досліджень в Кременці після тривалого періоду їх призупинення і вони дали поштовх до поступового їх нарощування на кафедрі ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту.

2. Природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту

У 1950 р. Рада Міністрів України постановою від 4 серпня № 2403 реорганізувала Кременецький державний учительський інститут у Кременецький державний педагогічний інститут. Із створенням педагогічного інституту та призначенням директором інституту кандидата сільськогосподарських наук, доцента Миколу Лаврентійовича Бригінця розпочалась нова сторінка в житті інституту. Зокрема, природничо-географічний факультет був реорганізований у природничий, а кафедра природознавства та географії — у кафедру ботаніки. Деканами природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту відповідно були: Д. П. Чижов (1950-1954); С. Ф. Кутишевський (1954-1961); О. Д. Гончар (1961-1965); С. Ф. Кутишевський (1965-1966); Л. Г. Кузьмович (1966-1967); С. Ф. Кутишевський (1967-1969); Й. М. Свинко (березень-серпень 1969).

2.1. Кафедра ботаніки

Кафедра ботаніки за 70 років пройшла чотири періоди свого становлення та розвитку: I-й період — створення кафедри природознавства та географії у складі природничо-географічного факультету Кременецького державного учительського інституту (1940-1950). II-й період — створення кафедри ботаніки у складі природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1969). III-й період — розвиток кафедри ботаніки у складі Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1997). IV-й період — якісне формування кафедри ботаніки у складі Тернопільського державного, а відтак національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (1997-2010).

I-й період — період створення кафедри природознавства та географії у складі природничо-географічного факультету Кременецького державного учительського інституту (1940-1950). Розпочався у 1940 р., коли постановою Ради Народних Комісарів УРСР від 4 березня № 316 на базі Кременецького ліцею був відкритий Кременецький державний учительський інститут з природничо-географічним факультетом, у складі якого функціонувала кафедра природознавства та географії. Як зазначено вище, викладачами кафедри працювали: О. І. Михайлюк, Т. С. Ніколаєва, Г. Т. Серветник, В. Я. Франківський, О. В. Белінський, Д. П. Чижов. О. І. Михайлюк з 1944 по 1946 р. виконував обов'язки завідувача кафедри, а з 20 лютого 1946 р. по лютий 1950 р. — старший викладач ботаніки В. Я. Франківський. З лютого 1950 р. завідувачем кафедри природознавства та географії був кандидат сільськогосподарських наук, доцент М. Л. Бригінець, який водночас був призначений директором Кременецького державного учительського інституту.

II-й період — період створення та розвитку кафедри ботаніки у складі природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1969).

Кафедра ботаніки була організована в Кременецькому державному педагогічному інституті у 1950 р. на базі кафедри природознавства та географії Кременецького державного учительського інституту після його реорганізації у педагогічний.

Станом на 01.09.1950 р. на кафедрі ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту працювали: кандидат сільськогосподарських наук, доцент М. Л. Бригінець, кандидати наук Ф. К. Рєва, С. А. Сєгада; старші викладачі Т. С. Ніколаєва, В. Я. Франківський, Д. П. Чижов; викладачі І. І. Харкевич; асистенти О. В. Бережний, Д. М. Ступак, З. О. Комар. Старші викладачі Т. С. Ніколаєва, В. Я. Франківський, Д. П. Чижов на кафедрі ботаніки були зараховані з кафедри природничо-географічних дисциплін після реорганізації учительського інституту в педагогічний. З 1953 р., після закінчення біологічного факультету Львівського державного університету, асистентом, а відтак старшим викладачем і доцентом кафедри ботаніки працювала В. О. Шиманська. З вересня 1955 р. асистентом кафедри ботаніки був зарахований Б. В. Заверуха, який вів лабораторні заняття з асистентки рослин. У вересні 1956 р. на посаду доцента кафедри ботаніки був зарахований кандидат сільськогосподарських наук, доцент Л. М. Кравченко, доцентом кафедри працювала фізіолог рослин Н. Н. Новацька. У 1961 р. із кафедри зоології на кафедру ботаніки був переведений

старший викладач методики біології і сільськогосподарського профілю С. Ф. Кутишевський, який пропрацював на кафедрі ботаніки до 10.11 1986 р. — року виходу на пенсію. З 1967 р. асистентом кафедри ботаніки був зарахований С. В. Зелінка, котрий працював асистентом факультету фізичного виховання, але у 1967 р. заочно закінчив природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту, після закінчення якого його залишено на кафедрі ботаніки. З 1967 по 1969 р. асистентом кафедри ботаніки працював І. В. Мороз, який згодом став кандидатом біологічних наук, професором, завідувачем кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, що у січні 2010 р. відсвяткував 175-річчя з дня заснування.

У 1967 р. на посаду старшого викладача фізіології рослин кафедри ботаніки був зарахований кандидат біологічних наук К. М. Векірчик, котрий активно включився в розробку науково-дослідної тематики з фізіології рослин.

Першим завідувачем кафедри ботаніки з 1950 по 1958 р. був кандидат сільськогосподарських наук, доцент Микола Лаврентійович Бригінець, водночас він був ректором педагогічного інституту, який очолював Кременецький державний педагогічний інститут з 1950 по 1969 р. та Тернопільський державний педагогічний інститут з 1969 по 1974 р. Відтак завідувачами кафедри ботаніки були: кандидат сільськогосподарських наук, доцент Леонтій Маркіянович Кравченко з 1958 по 1967 р.; кандидат біологічних наук, доцент Валентина Омелянівна Шиманська з 1967 по 1969 р.

На кафедрі ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту, починаючи з 1950 р., коли кафедру ботаніки очолив кандидат сільськогосподарських наук, доцент М. Л. Бригінець – фізіолог рослин за фахом розпочались активні наукові дослідження. Вони проводилися за такими основними напрямками: фізіологічні дослідження щодо впливу мінерального живлення на ріст і розвиток рослин та впливу елементів мінерального живлення і регуляторів росту рослин на фізіолого-біохімічні процеси; флористично-систематичні дослідження, що охоплювали вивчення флори і рослинності Кременецьких гір, Полісся та Поділля, дослідження історії ботанічної науки Кременеччини, створення Кременецького ботанічного саду та внеску в ботанічну науку відомих ботаніків, які працювали в Кременецькому ліцеї, зокрема Віллібальда Бессера, Антонія Анджейовського та ін. До дослідження фізіологічних аспектів рослинних організмів були залучені кандидати наук Ф. К. Ревва та С. А. Сегеда, а згодом І. В. Мороз, а з 1967 р. кандидат біологічних наук, фізіолог рослин за фахом К. М. Векірчик. Флористичними та систематичними дослідженнями плідно займалися В. О. Шиманська, Б. В. Заверуха, а з 1967 р. до цих досліджень був залучений асистент кафедри ботаніки С. В. Зелінка. Окрім того, В. О. Шиманська свою увагу більше акцентувала над дослідженням лікарських рослин. Зібравши та опрацювавши великий фактичний матеріал щодо поширення та запасів лікарських рослин, 29 листопада 1967 р. вона захистила дисертацію на тему: «Лікарські рослини народної медицини північно-західних областей Української РСР» на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю–ботаніка. Історичними аспектами розвитку ботанічної науки Кременеччини займалися М. Л. Бригінець і Б. В. Заверуха, які з цієї тематики опублікували ряд наукових статей. Наукові інтереси кандидата сільськогосподарських наук, доцента Л. М. Кравченка були пов'язані з формоутворенням нових сортів яблуні, а кандидата сільськогосподарських наук Н. Н. Новацької — з фізіологією рослин.

Отже, із вищенаведеного витікає, що в період з 1950 по 1969 р. на кафедрі ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту проводилися наукові дослідження за індивідуальними темами, що були спрямовані на виконання кандидатських дисертацій, оскільки на кафедрі, на факультеті та й в інституті було дуже мало викладачів з науковими ступенями та вченими званнями.

2.2. Професорсько-викладацький персонал кафедри ботаніки

5 лютого 1950 р. наказом Міністерства освіти УРСР від 9 лютого 1950 р., № 88/К Миколу Лаврентійовича Бригінца призначено на посаду директора Кременецького державного

учительського інституту та завідувачем кафедри природознавства та географії. На посаді директора Кременецького державного учительського інституту, ректора Кременецького державного педагогічного інституту, а згодом Тернопільського державного педагогічного інституту М. Л. Бригінєць пропрацював майже 25 років.

Склад кафедри ботаніки станом на 01.09.1950 р. та подальший добір викладацького персоналу наведено в параграфі при характеристиці II-го періоду — періоду створення та розвитку кафедри ботаніки природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1969). Тому в цьому параграфі подаємо лише короткі біографічні дані професорсько-викладацького персоналу кафедри ботаніки: М. Л. Бригінця, І. І. Харкевич, С. Ф. Кутишевського, Б. В. Заверухи, Л. М. Кравченка, Н. Н. Новацької, Н. В. Вадзюк, П. С. Кушнірика, І. В. Мороза, Я. Г. Грицюка. Окрім названих викладачів на кафедрі ботаніки з 1953 р. працювала В. О. Шиманська, а з 1967 р. — К. М. Векірчик і С. В. Зелінка, але більш тривалий період вони працювали на кафедрі ботаніки Тернопільського державного педагогічного інституту та Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, тому їх біографічні дані та аналіз їх наукової діяльності будуть наведені в наступній статті, присвяченій кафедрі ботаніки та розвитку ботанічної науки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка, що буде опублікована в 2010 р., № 1 (42) Наукових записок Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Біологія.

2.2.1. Бригінєць Микола Лаврентійович — кандидат сільськогосподарських наук, доцент, завідувач кафедри природничо-географічних дисциплін (лютий–серпень 1950), завідувач кафедри ботаніки (1950-1957), водночас директор Кременецького державного учительського інституту (лютий-серпень 1950), ректор Кременецького державного педагогічного інституту (1950-1969) і Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1974).

Народився 26 липня 1904 р. в м. Кривому Розі (рис. 5). У 1917 р. закінчив Херсонський інститут соціального виховання. З 1932 по 1935 р. Микола Бригінєць — аспірант Харківського інституту рослинництва за спеціальністю фізіологія рослин. Після закінчення аспірантури працює на посаді старшого наукового співробітника Дніпропетровського зернового інституту.

В 1937 р. він захищає дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук. З 1938 по 1941 р. працює завідувачем кафедри ботаніки Херсонського педінституту. У 1940 р. його затверджують у вченому званні доцента. У 1941 р. Микола Бригінєць був евакуйований на Північний Кавказ і призначений на посаду директора середньої школи. У липні 1942 р. він обіймає посаду головного агронома міста Гузар Кашкодерійської області Узбецької республіки, звідки його у 1943 р. відкликають на роботу у звільнені від німецьких загарбників райони України. З 1944 по 1950 р. працював завідувачем кафедри ботаніки Херсонського педагогічного інституту.

Міністерство освіти УРСР наказом від 9 лютого 1950 р. № 88/К призначило Миколу Лаврентійовича Бригінця на посаду директора Кременецького державного учительського інституту та завідувача кафедри природознавства та географії. Постановою Ради Міністрів УРСР від 4 серпня 1950 р. № 2403 Кременецький державний учительський інститут реорганізовано у Кременецький державний педагогічний інститут. За цей час під його керівництвом інститут підготував і випустив понад 12 тисяч педагогічних працівників, які працюють не лише в освітніх закладах, а й в інших галузях народного господарства України. Микола Лаврентійович Бригінєць належить до тих людей, які все своє свідоме життя присвятили народній освіті, підготовці педагогічних кадрів.

Про ректора Кременецького педагогічного інституту Миколу Лаврентійовича Бригінця в одній з наукових праць професор кафедри ботаніки університету Кузьма Миколайович Векірчик пише: «Вперше ми зустрілися на початку серпня 1967 р., коли я приїхав до старовинного мальовничого міста Кременця на запрошення ректора Кременецького педінституту прочитати курс лекцій з фізіології рослин і мікробіології для студентів природничого факультету. В невеличкому затишному кабінеті мене зустрів сивий літній чоловік з допитливими очима і

доброзичливою усмішкою — це ректор інституту Микола Бригінець. Після знайомства між нами відразу ж зав'язалася жвава дружня розмова, як це часто буває між давно знайомими колегами, адже він також був за спеціальністю біолог — фізіолог рослин. Та в кабінеті ми довго не затримались, бо Микола Лаврентійович вирішив відразу ж познайомити мене з кафедрою ботаніки та її співробітниками, а потім повів мене у ботанічний сад, який розміщувався за центральним корпусом інституту. З літератури я добре знав, що цей відомий ботанічний сад заклав ще у 1806 р. відомий Діонісій Мак-Клер. З ботанічного саду ми попрямували оглянути теплично-оранжерейне господарство. Після закінчення цієї короткої екскурсії ректор запитав мене: «Будемо з вами працювати разом, чи ні?». Я відповів, що подумаю. Але помандрувавши по Кременецьких горах, скелях, побувавши у парках та в лісі, я був зачарований цією природною красою і вирішив залишитися у Кременці. Тут, на кафедрі ботаніки, впродовж 14 років я працював разом з першим її завідувачем і ректором найстарішого на Тернопільщині вузу Миколою Бригінем.

Успішно виконуючи досить різнопланові обов'язки ректора інституту (1950-1974) та завідувача кафедри ботаніки (1950-1958), Микола Лаврентійович займався плідною науково-дослідною роботою.

Рис. 5. М. Л. Бригінець (1904-1981) — доцент, завідувач кафедри природничо-географічних дисциплін (лютий-серпень 1950), директор Кременецького державного учительського інституту (лютий-серпень 1950), перший завідувач кафедри ботаніки (1950-1958) Кременецького державного педагогічного інституту та ректор цього ж інституту (1950-1969) і ректор Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1974)

Микола Лаврентійович обирався депутатом Кременецької районної і Тернопільської обласної Рад депутатів трудящих, очолював комісію фонду миру, виконував обов'язки заступника голови обласної організації товариства «Знання» та ін.

За успішну працю на ниві народної освіти Указом Президії Верховної Ради УРСР Миколі Лаврентійовичу Бригіню було присвоєно почесне звання заслуженого працівника вищої школи УРСР. Його також було нагороджено трьома орденами, чотирма медалями, почесними грамотами та іншими урядовими відзнаками. У вересні 1974 р. Микола Лаврентійович за власним бажанням увільнений від обов'язків ректора, але продовжував працювати на посаді доцента кафедри ботаніки до 1981 р. На природничому факультеті Кременецького та Тернопільського державного педагогічного інституту пропрацював 31 рік. Упродовж цього періоду постійно займався науково-дослідною роботою, є автором понад 50 наукових і науково-методичних праць.

25 квітня 1981 р. Микола Лаврентійович Бригінець відійшов у вічність.

2.2.3. Харкевич Ірина Іванівна — викладач сільського господарства кафедри ботаніки.

Народилася в 1924 р. в м. Полтаві. У 1949 р. закінчила факультет агрохімії та ґрунтознавства Московської сільськогосподарської академії імені Тімірязєва. З 1949 по 1950 р. працювала викладачем Дубнівського сільськогосподарського технікуму, з 1950 по 1951 р. —

викладач Кременецької 3-річної агрономічної школи. З 1 вересня 1951 р. — викладач сільського господарства кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. На кафедрі ботаніки викладала основи сільського господарства з 1951 по січень 1953 р.

2.2.4. Кутишевський Сергій Федорович — старший викладач кафедри зоології (1953-1961), кафедри ботаніки (1961-1986), декан природничого факультету (1954-1961; 1965-1966; 1967-1969) Кременецького державного педагогічного інституту.

Народився 1914 р. в с. Кос-Слобідці Котовського району Одеської області (рис. 6). У 1946 р. заочно закінчив природничий факультет Кишинівського педагогічного інституту з присвоєнням кваліфікації вчитель природознавства 5-10 класів.

З 1953 по 1957 р. працював старшим викладачем методики природознавства кафедри зоології Кременецького державного педагогічного інституту і водночас з 1954 по 1961 р. — деканом природничого факультету. З 1955 по 1959 р. навчався в заочній аспірантурі при Українському науково-дослідному інституті педагогіки УРСР. З 1961 р. — старший викладач методики біології і сільськогосподарського профілю кафедри ботаніки. З грудня 1965 р. по травень 1966 р. — декан природничого факультету. 18 січня 1967 р. вийшов на пенсію, але в лютому 1967 р. був призначений асистентом, а відтак старшим викладачем кафедри ботаніки, на якій читав курс методики біології.

Рис. 6. С. Ф. Кутишевський — старший викладач кафедри ботаніки Кременецького (1961-1969) та Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1986)

З серпня 1967 по 15 березня 1969 р. С. Ф. Кутишевський втретє призначається деканом природничого факультету Кременецького державного педагогічного інституту. Упродовж тривалого періоду роботи на кафедрі ботаніки С. Ф. Кутишевський працював над науково-дослідною темою «Формування понять про еволюцію тваринного світу в курсі зоології середньої школи». У видавництві «Радянська школа» видав серію таблиць «Походження тваринного світу на Землі» для учнів 6-7 класів середньої школи.

З 10.11.1986 р. старший викладач кафедри ботаніки С. Ф. Кутишевський вийшов на пенсію.

2.2.5. Заверуха Борис Володимирович (1927–2000) — асистент, викладач кафедри ботаніки (1955-1963), а згодом доктор біологічних наук, професор, видатний український вчений-ботанік, флорист і систематик рослин.

Народився 5 березня 1927 р. в м. Острозі на Рівненщині (рис.7). У 1955 р. закінчив природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту. Після закінчення інституту його зарахували на посаду асистента кафедри ботаніки.

1959 р. Борис Володимирович брав участь у науковій експедиції Інституту ботаніки АН УРСР під керівництвом професора Михайла Васильовича Клокова, який запропонував

Борису Заверусі тему кандидатської дисертації з вивчення флори і рослинності Кременецьких гір.

Рис. 7. Б. В. Заверуха — асистент, викладач кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту (1955–1963), а згодом доктор біологічних наук, професор, завідувач відділу вищих рослин і ботанічним музеєм Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України

Б. В. Заверуха активно розпочав роботу з вивчення флори Кременеччини. Він здійснює критичний перегляд флори Кременецьких гір і описує чотири нові види рослин: *Betula klokovii* Zaverucha, *Myosotis ludmilae* Zaverucha, *Symphytum besseri* Zaverucha, *Thymus muscosus* Zaverucha. Для темнокорого виду берези, яка мала незаконну в номенклатурному відношенні назву *Betula obscura* A.Kotula, встановлює нову назву *Betula kotula* Zaverucha. Спільно з М. В. Клоковим описав чотири нових види підмаренника: *Galium altenuatum* Klok. et Zaverucha, *G. Congestum* Klok. et Zaverucha, *G. Macilentum* Klok. et Zaverucha, *G. Subnemorale* Klok. et Zaverucha.

У 1963 р. Б. В. Заверуха залишає педагогічну роботу в Кременецькому державному педагогічному інституті й переходить на посаду лаборанта відділу флори вищих рослин Інституту ботаніки АН УРСР. У 1965 р. захищає дисертацію на тему: «Флора і рослинність Кременецьких гір» на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю–ботаніка.

Б. В. Заверуха пройшов плідний науковий шлях від лаборанта до завідувача відділу вищих рослин Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. 1985 р. захистив дисертацію на тему «Флора Волино-Поділля, її аналіз і генезис» на здобуття наукового ступеня доктора біологічних наук. Досягнувши високих здобутків у науці, Борис Заверуха брав безпосередню участь у створенні експозиції Ботанічного музею АН України й тривалий час працював його завідувачем. Він був учасником дослідницьких експедицій на Далекий Схід, Курильські острови, Полярний Урал, гори і пустелі Середньої Азії, Кавказу, а також експедицій АН України у тропічні країни Старого світу на кораблі «Академік Вернадський».

Б. В. Заверуха був пристрасним популяризатором біологічної науки, ідеї охорони природи. Коло наукових інтересів Бориса Володимировича складали систематика та еволюція судинних рослин, флористика, фітогеографія, етноботаніка, ботанічне ресурсознавство, історія і раціональне природокористування, історія ботанічної науки. З усіх цих галузей знань мав наукові публікації у вигляді статей, науково-популярних книг, монографій.

Науковий доробок Б. В. Заверухи нараховує понад 200 праць. Він є одним із авторів нового «Определителя высших растений Украины» та видання «Природа Украинской ССР — Растительный мир», автором монографії «Флора Волино-Подолли и ее генезис»; співавтором книги «Охраняемые растения Украины», «Барви землі», автором науково-популярних книг

«Квіти дванадцяти місяців», «У царстві флори», «У світі рослин», «Зелений розмай», «Рослини Червоної книги» та ін.

Українська ботанічна наука зазнала непоправної втрати. 16 грудня 2000 р. перестало битися серце флориста, систематика рослин, вченого із світовим іменем, людини яскравого творчого темпераменту, широкої ерудиції, доктора біологічних наук, професора Бориса Володимировича Заверухи. В особі Бориса Володимировича Заверухи ботаніки втратили талановитого і сумлінного дослідника, людину високої культури, чуйного і доброзичливого колегу. З глибоким жалем у серці сприйняли звістку про смерть свого учня та свого колеги професорсько-викладацький персонал кафедри ботаніки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка.

2.2.6. Кравченко Леонтій Маркіянович — кандидат сільськогосподарських наук, доцент, завідувач кафедри ботаніки (1958-1967) Кременецького державного педагогічного інституту.

Народився 21 січня 1900 р. в с. Котляринівці Кіровоградського району Кіровоградської області (рис. 8). Після закінчення початкової школи, а відтак двох класового училища поступив до сільськогосподарського училища в с. Мігея Миколаївської області, яке закінчив у 1919 р. З 1920 по 1929 р. працював учителем Котляринівської трудшколи. Водночас вчився заочно в Інституті соціального виховання, який закінчив у 1931 р., одержавши кваліфікацію викладача агробіологічних дисциплін в технікумах. З 1929 по 1930 р. працював агрономом Кіровоградського райземвідділу.

Рис. 8. Л. М. Кравченко — кандидат сільськогосподарських наук, доцент (з 1956 р.) та завідувач кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту (1958-1967)

З 1930 по 1932 р. працював викладачем Аджарського технікуму городництва. З 1932 по 1934 р. працював викладачем сільськогосподарських дисциплін в Острогжській партшколі Вороніжської області. Водночас заочно навчався в Уманському плодовоовочевому інституті, який закінчив у 1935 р. З 1934 р. працював завідувачем навчальною заочною частиною Уманського плодовоовочевого інституту, де пропрацював до лютого 1936 р. З лютого 1936 по липень 1941 рр. працював викладачем Уманського учительського інституту. Під час Другої світової війни був евакуйований в м. Кузнецьк Пензенської області, де працював викладачем біологічних дисциплін в СШ № 1 до вересня 1942 р. З 1942 по 1944 р. працював агрономом і за сумісництвом вчителем в с. Кам'янка Кузнецького району Пензенської області.

У вересні 1944 р. був відкликаний наркомом освіти України в Уманський учительський інститут, в якому пропрацював до вересня 1956 р. У 1947 р. в Київському сільськогосподарському інституті захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня

кандидата сільськогосподарських наук на тему: «Ментор як метод формоутворення нових сортів яблуні». У 1949 р. одержав вчене звання доцента. З вересня 1956 р. працював доцентом кафедри ботаніки, а з лютого 1958 р. — завідувачем кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту.

Нагороджений медаллю «За доблестний труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.», значком відмінник народної освіти УРСР (1958).

2.2.7. Новацька Неоніла Несторівна — кандидат біологічних наук, старший викладач фізіології рослин кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту (1956-1967).

Народилася 1924 р. у с. Гольма Балійського району Одеської області (рис. 8). До війни закінчила 9 класів середньої школи. В 1944 р. набула кваліфікацію інспектора фінансів, а з 1944 р. по 1947 р. працювала вчителем біології в 7-річній школі в с. Гольма.

Рис. 8. Н. Н. Новацька — старший викладач фізіології рослин кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту (1956-1967)

В 1948 р. закінчила Одеський університет і направлена на роботу в Ананьївське училище Одеської обл., де й працювала до 1954 р. З 1954-1956 р. навчалася в аспірантурі Харківського сільськогосподарського інституту, яку успішно закінчила. З вересня 1956 р. працювала старшим викладачем фізіології рослин кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. У 1960 р. захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю фізіологія рослин.

У зв'язку з обранням за конкурсом у Тираспольський педагогічний інститут у серпні 1967 р. була увільнена з посади старшого викладача кафедри ботаніки.

2.2.8. Вадюк (Шудлюк) Наталія Василівна — асистент кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту (1961-1962)

Народилася 11 квітня 1932 р. у м. Кременці. В 1950 р. закінчила середню школу №1 і поступила на природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту, який закінчила у 1954 р з дипломом з відзнакою з присвоєнням кваліфікації вчитель біології та хімії. Після закінчення інституту працювала вчителем біології в Новосільській середній школі Тернопільської області. З 1959 по 1962 р. працювала в Кременецькому державному педагогічному інституті, з 08.1959 по 03.1961р. — завідувач педагогічною практикою інституту, з 03.1961 по 10.1962 р. — асистент кафедри ботаніки.

У 1962-1965 рр. навчалася в аспірантурі на кафедрі педагогіки Київського педагогічного інституту імені М. Горького, яку закінчила в 1966 р. Після закінчення аспірантури працювала

методистом на станції юних натуралістів (нині Національний еколого-натуралістичний центр) і вчителем біології в середній школі №144 м. Києва.

Рис. 9. Н. В. Вадзюк — асистент кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту (1961-1962)

З 1968 по 1982 р. працювала викладачем і старшим викладачем кафедри ботаніки, а з 1982 р. старшим викладачем і в. о. доцента кафедри методики викладання природничо-географічних дисциплін і охорони природи Київського державного педагогічного університету (нині Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова). Читала курс методики біології та охорони природи на відділенні «Географія та біологія».

1978 р. була ініціатором створення єдиного в Україні шкільного університету «Рідна природа» на базі природничо-географічного факультету і міського будинку природи. Вона є безіменним проректором шкільного університету і понині.

З 1996 по 2002 рр. читає курс методики біології в Національному університеті «Києво-Могилянська академія».

Автор понад 50 наукових і науково-методичних праць, у т. ч. 5 навчальних посібників та 2 методичних рекомендацій для учнів, студентів та вчителів біології з грифом МОН

2.2.9. Кушнірик Петро Степанович (1927-1990) — асистент, старший викладач кафедри ботаніки Кременецького (1962-1969) та Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1990).

Народився 19 травня 1927 р. в с. Гермаківці Борщівського району Тернопільської області (рис. 8). З 1946 по 1948 р. навчався в Чернівецькому вчительському інституті, після закінчення якого був направлений на роботу в с. Богородчанського району Станіславської (нині Івано-Франківської) області, де працював вчителем біології, а відтак директором цієї школи до 1952 р.

З вересня 1952 р. по 1954 р. навчався в Кременецькому державному педагогічному інституті, після закінчення якого працював вчителем біології і хімії Чортківської СШ № 1. З вересня 1962 р. працював асистентом кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. З вересня 1982 р. працював асистентом кафедри основ сільськогосподарського виробництва і методики викладання природничих дисциплін, а відтак старшим викладачем кафедри ботаніки. В Тернопільському державному педагогічному інституті пропрацював 28 років. Автор близько 30 наукових праць з методичних аспектів викладання біології.

Петро Степанович Кушнірик помер у 1990 р.

Рис. 10. П. С. Кушнірик (1927–1990) — асистент кафедри ботаніки Кременецького (1962-1969), асистент та старший викладач кафедри ботаніки Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1990)

2.2.10. Мороз Іван Васильович — асистент кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту (1967-1969), кандидат біологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін інституту природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (1994 — донині).

Народився 10 січня 1939 р. в с. Лисинці Старокостянтинівського району Хмельницької області (рис. 10). Трудовий шлях розпочав з 1957 р., працюючи вчителем біології і трудового навчання в Пеньківській та Ленківській загальноосвітніх школах Хмельницької області. З 1961 по 1964 рр. очолював педагогічний колектив Залавівської восьмирічної загальноосвітньої школи Сарненського району Рівненської області. З 1965 р. працював учителем біології та інспектором шкіл Ізяславського району Хмельницької області.

У 1966 р. закінчив Київський університет ім. Т. Г. Шевченка за спеціальністю «біолог-фізіолог і біохімік рослин. Учитель біології та хімії». З 1967 по 1969 р. працював асистентом кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. З 1970 по 1973 р. навчався в аспірантурі Інституту ботаніки АН УРСР і захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук за спеціальністю—фізіологія рослин.

З 1973 по 1977 р. працював на посаді старшого наукового співробітника, завідувача лабораторії біохімії Миронівського науково-дослідного інституту селекції і насінництва пшениці, де брав активну участь у створенні нових Миронівських сортів пшениці під керівництвом академіка В. М. Ремесла

З 1978 по 1986 р. — директор Республіканського науково-методичного кабінету педагогічних навчальних закладів Міністерства освіти УРСР. З 1986 р. — доцент кафедри ботаніки, кафедри педагогіки та психології початкового навчання Київського державного педагогічного інституту ім. О. М. Горького.

З 1994 донині — завідувач кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін інституту природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Під його керівництвом кафедра перетворилася на провідний науково-методичний центр України, який займається розробкою і впровадженням методичних комплексів; реалізацією єдиних підходів до навчання відповідно до вимог різних спеціальностей; уніфікацією методики організації самостійної роботи студентів тощо.

З 1997 р. — професор, Соросівський професор. З його ініціативи на кафедрі в 1997 р. вперше в Україні відкрито аспірантуру зі спеціальності «Теорія і методика навчання (біологія, хімія, географія)» та докторантуру зі спеціальності «Теорія та методика навчання біології», підготував 10 кандидатів наук.

Рис. 11. І. В. Мороз — асистент кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту (1967-1969), кандидат біологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики навчання природничо-географічних дисциплін інституту природничо-географічної освіти та екології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (1994—донині)

Наукова діяльність І. В. Мороза — це дослідження зміни парадигми підготовки вчителів для загальноосвітньої школи, удосконалення системи набуття студентами професійних компетенцій та забезпечення єдності теорії і практики в системі підготовки, а також у вирішенні проблем модернізації національної системи вищої освіти у контексті Лісабонської стратегії ЄС.

Упродовж багатьох років є членом науково-методичної комісії з біології МОН України та головою, заступником голови Науково-методичної ради університету, членом учених рад університету та інституту, віце-президентом Малої Академії наук України, членом спеціалізованої вченої ради із захисту кандидатських дисертацій при Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова.

Нагороджений медалями «Ветеран праці», «А. С. Макаренка», нагрудним значком «Відмінник народної освіти України», знаками «Петра Могили», «К. Д. Ушинського». За вагомі досягнення у трудовій діяльності, багаторічну сумлінну працю Указом Президента України присвоєно почесне звання «Заслужений працівник освіти України».

Автор понад 150 наукових і навчально-методичних праць, у т. ч. 15 навчальних посібників. За його редакцією підготовлено і видано перший в Україні навчальний посібник «Загальна методика навчання біології» (2006 р.) з грифом МОН України.

2.2.11. Гришок Ярослав Григорович (1937-1984) — асистент кафедри ботаніки (1967-1984) Кременецького (1967-1969) та Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1984).

Народився 12 червня 1937 р. в м. Кременці Тернопільської області (рис. 12). З 1956 по 1958 р. служив у Радянській Армії. У 1959 р. поступив на природничий факультет Кременецького державного педагогічного інституту, який закінчив у 1964 р., здобувши кваліфікацію вчителя біології, хімії та основ сільськогосподарського виробництва.

Після закінчення інституту працював в Новодобрянській СШ на посаді завуча школи. З 1965 р. працював старшим лаборантом Кременецького державного педагогічного інституту. З березня 1967 по липень 1969 р. асистентом кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. З вересня 1969 по липень 1984 р. працював асистентом кафедри ботаніки Тернопільського державного педагогічного інституту. Автор близько 20 наукових праць.

Рис. 12. Я. Г. Грицюк (1937–1984) — асистент кафедри ботаніки Кременецького (1967–1969) та Тернопільського державного педагогічного інституту (1969-1984)

Ярослав Григорович Грицюк помер 23 липня 1984 р. і похований на цвинтарі м. Кременця.

Отже, на кафедрі ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту, починаючи з 1950 р., коли кафедру ботаніки очолив кандидат сільськогосподарських наук, доцент М. Л. Бригінець — фізіолог рослин розпочались активні дослідження щодо впливу мінерального живлення на ріст і розвиток рослин. До цих досліджень були залучені кандидати наук Ф. К. Ревва та С. А. Серета, Н. Н. Новацька, І. В. Мороз, а з 1967 р. К. М. Векірчик. У вересні 1956 р. на посаду доцента кафедри ботаніки було обрано кандидата сільськогосподарських наук, доцента Леонтія Маркіяновича Кравченка, який з лютого 1958 р. був призначений завідувачем кафедри ботаніки Кременецького державного педагогічного інституту. Наукові інтереси Л. М. Кравченка були пов'язані з селекцією яблуні. Водночас з дослідженнями з фізіології рослин та селекції проводилися дослідження з ресурсознавства (В. О. Шиманська), а також з флористики та систематики рослин (В. О. Шиманська, Б. В. Заверуха, С. В. Зелінка). Окрім того, значна увага на кафедрі ботаніки приділялася дослідженню історії ботаніки та внеску видатних ботаніків Кременеччини першої половини ХІХ ст. В. Г. Бессера, А. Анджейовського в розвиток ботанічної науки України та функціонування Кременецького ботанічного саду.

2.3. Основні наукові та науково-методичні праці викладачів кафедри природознавства та географії Кременецького учительського інституту та кафедри ботаніки Кременецького педагогічного інституту в 40-70-х роках ХХ ст.

2.3.1. Історія ботанічної науки

1. Бригінець М. Л.. Кременецькому ботанічному саду – 150 років / М. Л. Бригінець // Тези доп. Кременец. пед. ін-ту. — 1957. — Вип. І. — С. 66—69.
2. Бригінец Н. Л. Выпускники аспирантуры на педагогической работе / Н. Л. Бригінец // Вестн. выс. школы. — М.: — 1953. — № 7. — С. 55—62.
3. Бригінець М. Л. Кременецкий ботанический сад (до 150-річчя заснування) / М. Л. Бригінець, Б. В. Заверуха // Наук. зап. Кременец. пед. ін-ту. — К.: Рад школа. — Вип. ІІ. — 1958. — С. 31—39.
4. Бригінець М. Л. Бессер В. Г. — видатний ботанік першої половини ХІХ століття / М. Л. Бригінець, Б. В. Заверуха // Наук. зап. Кременец. держ. пед. ін-ту. — Тернопіль, 1959. — Вип. четвертий. — С. 89—92.
5. Бригінець М. Л. Кременецькому педінституту — 25 років / М. Л. Бригінець, І. Я. Забокрийський // Доп. звітн. наук конф. кафедр. Кременец. держ. пед. ін-ту за 1964 р. — Кременець, 1965. — С. 3—21.
6. Бригінец Н. Л. Ботанический сад при Кременецком педагогическом институте / Н. Л. Бригінец, Б. В. Заверуха // Бюлл. Гл. ботан. сада. — М.: Изд-во АН СССР, 1958. — Вип. 30. — С. 7—9.

2.3.2. Охорона рослинного світу та природи

7. Заверуха Б. В. Редкие растения с Кременецких гор / Б. В. Заверуха // Природа. — 1959. — № 8. — С. 1—16.
8. Заверуха Б. В. Кременецькі гори як пам'ятка природи / Б. В. Заверуха // Матеріали про охорону природи України. — К.: Вид-во АН УРСР, 1960. — С. 31—36.
9. Заверуха Б. В. Редкое лекарственное растение / Б. В. Заверуха, В. Е. Шиманська // Природа. — 1960. — № 11. — С. 109—110.

2.3.3. Ресурсознавство

10. Серцеві засоби рослинного походження з народної медицини та їх фармакологічне дослідження / Ф. В. Ковшар, С. М. Кіт, В. О. Шиманська [та ін.] // VI з'їзд Укр. фізіол. т-ва: тези доп. — К., 1961. — С. 41—46.
11. Шиманська В. О. Лікарські рослини народної медицини Волині / В. О. Шиманська // Звітно-наукова конф., 1958, Кременець: тези доп. — Кременець, 1958. — Вип. II. — С. 29—31.
12. Шиманська В. О. Лікарські рослини народної медицини Львівського економічного району / В. О. Шиманська // Щоріч. Укр. ботан. т-ва. — К., 1960. — № 2. — С. 66—68.
13. Шиманська В. О. Застосування деяких рослин для лікування зобу і "рака" в народній медицині / В. О. Шиманська // Наук. зап. Кременец. держ. пед. ін-ту. — Тернопіль, 1961. — Т. IV. Сер. природ. наук. — Вип. I. — С. 55—58.
14. Шиманська В. О. Застосування деяких рослин при гіпертонічній хворобі народною медициною Львівського економічного району / В. О. Шиманська // Наук. зап. Кременец. держ. пед. ін-ту. — Тернопіль, 1961. — Т. VII. Сер. природ. наук. — С. 29—33.
15. Шиманська В. О. Лікарські рослини народної медицини Західного Поділля / В. О. Шиманська // Матеріали до вивч. природ. ресур. Поділля. — Тернопіль-Кременець, 1963. — С. 126—131.
16. Шиманська В. О. Лікарські рослини народної медицини для лікування серцевих захворювань / В. О. Шиманська // Пробл. патол. серц.-судин. системи: наук. конф., 1964, Івано-Франківськ: тези доп. — Івано-Франківськ, 1964. — С. 254—256.
17. Шиманська В. О. Застосування дикоростучих рослин західних областей УРСР для лікування гіпертонії / В. О. Шиманська // Пробл. патол. серц.-судин. системи: наук. конф., 1964, Івано-Франківськ: тези доп. — Івано-Франківськ, 1964. — С. 256—258.
18. Шиманська В. О. Нові рослини народної медицини північно-західних областей УРСР / В. О. Шиманська // Звітно-наук. конф. ін-ту: 1964, Кременець: тези доп. — Кременець, 1964. — С. 65—66.
19. Шиманська В. О. Рослини народної медицини для лікування серцевих захворювань / В. О. Шиманська // III з'їзд Укр. ботан. т-ва: матеріали з'їзду. — К., 1965. — С. 302—303.
20. Шиманська В. О. Кровоспинні та стимулюючі кровотворення рослини в народній медицині північно-західних областей УРСР / В. О. Шиманська // Доп. звітн. наук. конф. кафедр Кременец. держ. пед. ін-ту за 1964 р. — Кременець, 1965. — С. 129—131.
21. Шиманська В. О. Лікарські рослини народної медицини в лікуванні шлункокишкових захворювань / В. О. Шиманська // Доп. звітн. наук. конф. кафедр Кременец. держ. пед. ін-ту за 1964 р. — Кременець, 1965. — С. 126—128.
22. Шиманская В. Е. Ресурсы лекарственных растений северо-западных областей УССР / В. Е. Шиманская // Биологич. основы рацион. исполъз., преобраз. и охраны раст. и животн.: респ. науч. конф.: тезисы докл. — Симферополь, 1965. — С. 186—188.
23. Шиманська В. О. Лікарські рослини північно-західних областей УРСР (запаси та заготівля) / В. О. Шиманська // Тези доп. звітно-наук. конф. кафедр ін-ту. — Кременець, 1966. — С. 153—156.
24. Шиманская В. Е. Лекарственные растения народной медицины северо-западных областей УССР: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. биол. наук: спец. 0.97 «Ботаника» / В. Е. Шиманская. - Львов 1966. - 20 с.

25. Шиманська В. О. Рослини народної медицини північно-західних областей УРСР в лікуванні захворювань ЛОР органів. / В. О. Шиманська, П. О. Кравчук // Звітно-наук. конф. кафедр ін-ту, 1967: тези доп. — Кременець, 1967. — С. 101—105.
26. Шиманська В. О. Природні ресурси лікарських рослин північно-західних областей та їх охорона / В. О. Шиманська // Міжобл. наук. конф. по охороні природи, 1967: матеріали конф. — Львів, 1967. — С. 33—36.
27. Шиманская В. Е. Динамика травостоя некоторых лекарственных растений в степных ассоциациях Западной Подолии / В. Е. Шиманская // Материалы по динам. растит. покрова. — Владимир, 1968. — С. 73—74.
28. Шиманська В. О. Рослини народної медицини для лікування серцевих захворювань / В. О. Шиманська // Матеріали III з'їзду УБТ. — Київ, 1968. — С. 20—28.
29. Шиманська В. О. Лікарські рослини Західного Полісся, їх раціональне використання та охорона / В. О. Шиманська, С. М. Кіт // Матеріали IV з'їзду Укр. ботан. т-ва. — К., 1969. — С. 272—274.

2.3.4. Селекція рослин

30. Кравченко Л. М. Ментор как метод формообразования новых гибридных сортов / Л. М. Кравченко // Научн. зап. Уман. пед. ин-та. — 1947. — Т. II. — С. 42—48.
31. Кравченко Л. М. Особенности вегетативного размножения гибридных сеянцев яблони / Л. М. Кравченко // Журн. «Агробиол.». — 1953. — № 6 — С. 84—92.
32. Кравченко Л. М. Влияние опыляющего сорта на формирование признаков плодов / Л. М. Кравченко // Журн. «Агробиол.». — 1955. — № 2 — С. 87—92.
33. Кравченко Л. М. Гібрид між яблунею і грушею / Л. М. Кравченко // Наук. зап. Уман. пед. ін-ту. — 1956. — Т. III. — С. 46—54.
34. Кравченко Л. М. Ускорение плодоношения гибридных сеянцев яблони под влиянием ментора / Л. М. Кравченко // Журн. «Агробиол.». — 1956. — № 2 — С. 38—45.
35. Кравченко Л. М. До питання про вплив запилюючого сорту на формування ознак плодів у плодівих рослин / Л. М. Кравченко // Наук. зап. Кременец. пед. ін-ту — Тернопіль: Тернопільське обл. вид-во, 1957. — С. 113—124.
36. Кравченко Л. М. Вплив менторів на виховання морозостійкості у гібридних сіянців яблуні / Л. М. Кравченко // Наук. зап. Кременец. пед. ін-ту. — К.: Рад. школа. — 1958. — Вип. II — С. 41—50.
37. Франковский В. Я. Заболевания сеянцев в питомниках и меры борьбы с ними / В. Я. Франковский // Лесное хозяйство. — 1941. — № 1. — С. 42—45.
38. Франковский В. Я. Повреждение побегов яблони паршей / В. Я. Франковский // Ботан. журн. — 1948. — № 2. — С. 82—86.
39. Франковский В. Я. Реферат на работу Herbs + W. Venturic pirina A. / В. Я Франковский // Защита растений. — 1948. — № 2. — С. 61—63.
40. Франковский В. Я. Реферат на работу Holz W. «Sinflus des Lichtes auf die Perithezin bildung van Venturia inaequalis A. / В. Я Франковский // Защита растений. — 1948. — № 3. — С. 67—70.
41. Франковский В. Я. Повреждение побегов яблони паршей / В. Я. Франковский // Ботан. журн. — 1948. — № 2. — С. 82—89.
42. Франківський В. Я. Парша на яблуні / В. Я. Франківський // Журн. «Сад та город». — 1949. — № 3. — С. 28—30.
43. Франківський В. Я. Парша на яблуні / В. Я. Франківський // Журн. «Сад і город». — 1949. — № 3. — С. 28—34.

2.3.5. Фізіологія рослин

44. Бригінець М. Л. Значення води в процесі яровизації. / М. Л. Бригінець // Зб. праць з агрофізіології Укр. наук.-дослід. ін-ту соц. земробства. — 1936. — Т. II. — С. 28—37.
45. Бригінець М. Л. Спостереження за станом озимини в осінньо-зимовий період / М. Л. Бригінець // На допомогу хатам-лабораторіям.. — 1936 — № 11. — С. 44—48.
46. Бригінець М. Л.. До посіву озимих перевірка способу заглиблення вузла куштиння шляхом передпосівної обробки насіння світлом / М. Л. Бригінець // На допомогу хатам-лабораторіям.. — 1937 — № 6. — С. 52—55.

47. Бригинец Н. Л. Повышение зимостойкости озимых пшениц углублением у узла кушение / Н. Л. Бригинец // Соц. реконструк. сельс. хозяйств. — 1937. — № 7. — С. 33—45.
 48. Бригинець М. Л. Основні спостереження на дослідних посівах озимої пшениці з заглибленням вузла кушіння / М. Л. Бригинець // На допомогу хатам-лабораторіям. — 1939 — № 8. — С. 41—44.
 49. Бригинец Н. Л. К вопросу о связанной воде в растительных тканях / М. Л. Бригинець // Коллоид. химия. — 1939. — Т. V — С. 28—40.
 50. Бригинець М. Л. Керування глибиною залягання вузла кушіння / М. Л. Бригинець // Наук. зап. Херсон. держ. пед. ін-ту. — 1940. — № 1 — С. 62—77.
 51. Бригинец Н. Л. Углубление узла кушения озимой и яровой пшеницы меодом предпосевной обработки семян / Н. Л. Бригинец // Докл. все союз. совещ. по физиол. раст. — М.: Изд-во АН СССР, 1940. — Вип. I. — С. 53—60.
 52. Бригинець М. Л. Про деякі особливості вирощування кукурудзи в умовах Кременецького району / М. Л. Бригинець // Тези доп. Кременец. пед. ін-ту. — 1958. — Вип. II. — С. 27—30.
 53. Бригинець М. Л. Вплив строків посіву на урожай озимої пшениці в умовах сірих лісових суглинків Кременецького району (Попереднє повідомлення) / М. Л. Бригинець, В. К. Никон // Наук. запис. Кременец. держ. пед. ін-ту. — Тернопіль, 1959. — Вип. четвертий. — С. 67—69.
 54. Бригинець М. Л. Зернобобові культури і їх роль в поліпшенні кормової бази / М. Л. Бригинець, В. К. Никон // Наук. держ. зап. Кременец. пед. ін-ту. Сер. природ. науки. — Тернопіль, 1962. — Т. VII — С. 7—13.
 55. Бригинець М. Л. Вплив строків посіву на якість зерна озимої пшениці / М. Л. Бригинець // Доп. звітн. наук конф. кафедр. ін-ту. — Кременець, 1964. — С. 18.
 56. Бригинець М. Л. Вплив строків сівби на урожай і якість зерна озимої пшениці / М. Л. Бригинець // Звітн.-наук конф. кафедр. ін-ту. — Кременець, 1966. — С. 22—26.
 57. Бригинець М. Л. Продуктивність фотосинтезу та врожай кукурудзи при різній площі живлення / М. Л. Бригинець // Звітн. наук конф. кафедр. ін-ту. — Тернопіль, 1967. — С. 12—22.
 58. Бригинець М. Л. Урожай і якість зерна озимої пшениці в зв'язку з строками сівби / М. Л. Бригинець // Зб. Досягнення науки і передового досвіду — на службі виробництва. — Тернопіль, 1967. — С. 4—14.
- 2.3.6. Методика біології¹**

59. Кутишевський С. Ф. Еволюція тваринного світу для 6-7 класів: Комплект таблиць / Кутишевський С. Ф. — К.: Рад. школа, 1975 р. 12 табл.
60. Кутишевський С. Ф. Методичні вказівки до користування таблицями «Еволюція тваринного світу» / Кутишевський С. Ф. — К.: Рад. школа, 1976 р. — 32 с.
61. Кутишевський С. Ф. Формування в учнів філогенетичних понять при вивченні безчерепних і риб / С. Ф. Кутишевський, Н. Жуковська // Методика викладання біології і хімії: зб. наук. праць — К., 1976. — С. 42—51.
62. Кутишевський С. Ф. Еволюція органічного світу / Кутишевський С. Ф. — К.: Рад. школа, 1977. — 100 табл.

2.3.8. Флористика та систематика рослин

63. Заверуха Б. В. Бук в околицях м. Кременця / Б. В. Заверуха // Наук. конф. Кременец. пед. ін-ту, 1958. — Кременець, 1958. — С. 31—32.
64. Заверуха Б. В. Степові ділянки східної частини Волинського лісостепу / Б. В. Заверуха // Щоріч. Укр. ботан. т-ва. — 1960. — Вип. 2. — С. 39—40.
65. Заверуха Б. В. Нові види рослин з околиць м. Кременця / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1962. — Т. 19, № 5. — С. 49—63.
66. Заверуха Б. В. Нарис рослинності Кременецьких гір / Б. В. Заверуха // Питан. фізіол., цитоембріол. і флори України. — К.: Вид-во АН УРСР, 1963. — С. 8—104.

¹ Примітка. В цій рубриці наведені науково-методичні праці С. Ф. Кутишевського за 1975-1977 рр., оскільки наукових робіт за період його роботи в Кременецькому державному педагогічному інституті (1953-1969) не вдалось знайти.

67. Заверуха Б. В. Нарис рослинності Кременецьких гір та використання рослинних ресурсів / Б. В. Заверуха // Матеріали до вивч. природ. ресурс. Поділля. — Тернопіль, Кременець, 1963. — С. 96—98.
68. Заверуха Б. В. Нові та рідкісні види берез Української флори // Укр. ботан. журн. — 1964. — № 5. — С. 78—86.
69. Заверуха Б. В. Реліктові та ендемічні рослини Кременецьких гір та необхідність їх охорони // Охорон. рідну природу. — К: Урожай, 1964. — С. 69—78.
70. Заверуха Б. В. Флора и растительность Кременецьких гор: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. биол. наук: спец. 03.00.01—ботаніка / Б. В. Заверуха. — Киев, 1965. — 19 с.
71. Заверуха Б. В. Нові дані про поширення деяких волино-подільських ендемів / Б. В. Заверуха // Укр. ботан. журн. — 1965. — Т. 22, № 6. — С. 98—101.
72. Заверуха Б. В. К истории флоры южной Вольны / Б. В. Заверуха // Природ. обстан. и фауна прошл. — Киев: Наук. думка, 1965. — Вып.2. — С. 158—161.

Із наведених основних наукових і науково-методичних праць професорсько-викладацького персоналу кафедри природознавства та географії Кременецького учительського інституту та кафедри ботаніки Кременецького педагогічного інституту в 40-70-х роках ХХ ст. витікає, що наукові дослідження на двох кафедрах проводилися в різний час — на кафедрі природознавства та географії в період з 1940 по 1950 р., а на кафедрі ботаніки — з 1950 по 1969 р. Із 72 наукових праць на період 1940-1950 рр. припадає 7 праць одного автора, а на період 1950-1969 рр. — 65 наукових праць. Що торкається якісного складу названих наукових праць, то наукові дослідження на кафедрі природознавства та географії проводилися лише з фітопатології, а на кафедрі ботаніки — з різних галузей ботанічної науки: фізіології рослин, флористики та систематики, селекції, охорони рослинного світу, історії ботанічної науки тощо.

Висновки

На основі проведеного аналізу архівних матеріалів і наукової літератури зроблені висновки, що торкаються розвитку ботанічної науки Тернопілля у 40-70-х роках ХХ століття.

1. Період 1940-1969 рр. — період відкриття вищих навчальних закладів на Тернопільщині: Кременецького державного учительського інституту з природничо-географічним факультетом з одною кафедрою природознавства та географії і Кременецького державного педагогічного інституту з природничим факультетом, до складу якого входили кафедри: ботаніки, зоології, хімії, а відтак новостворена кафедра основ сільського господарства.
2. Відновлені ботанічні дослідження з флористики, систематики, інтродукції рослин, історії ботанічної науки та започатковані дослідження з фізіології рослин. Проведені в цей період дослідження носили індивідуальний характер і були опубліковані у вигляді наукових статей, матеріалів і тез доповідей на з'їздах УБТ і наукових конференціях. В той же час відсутні узагальнюючі дослідження у вигляді монографій або підручників і навчальних посібників з ботаніки.
3. Про тенденції розвитку ботанічної науки на кафедрі ботаніки Тернопільського державного та національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка буде повідомлено в наступній статті у науковому фаховому виданні «Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія. Біологія». — 2010. — № 1 (42).

1. Андрієвський В. П. Кременець / В. П. Андрієвський // Історія міст і сіл Української РСР. Тернопільська область. — К.: Вид-во ін-ту історії АН УРСР, 1973. — Т. 26. — С. 367—379.
2. Барна Л. С. Кременецький ботанічний сад — наукова та навчальна база освітніх закладів Волино-Поділля / Л. С. Барна // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. Біол. — 2008. — № 1 (35). — С. 3—7.
3. Барна М. М. Ботаніка. Терміни. Поняття. Персоналії: навч. посіб. для студентів біол. спеціальностей вищих закладів освіти / М. М. Барна. — К.: Видавничий центр «Академія», 1997. — 272 с.
4. Барна М. М. Ботанічна наука Кременеччини першої половини ХІХ століття / М. М. Барна, Л. С. Барна // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. Біол. — 2009. — № 1-2 (39). — С. 11—25.
5. Барна М. М. Кременець і ботанічна наука Університету святого Володимира / М. М. Барна, Л. С. Барна // Наук. зап. Терноп. нац. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. Біол. — 2009. — № 3 (40). — С. 3—15.

БОТАНІКА

6. *Бригінець М. Л.* Кременецький ботанічний сад (до 150-річчя заснування / М. Л. Бригінець, Б. В. Заверуха // *Наук. зап. Кременец. пед. ін-ту.* — К.: Рад. школа, 1958. — Вип. 2. — С. 31—39.
7. *Бригінець М. Л.* Кременецькому педінституту — 25 років / М. Л. Бригінець, І. Я. Забкрицький // *Доп. звіти наук конф. кафедр. Кременец. держ. пед. ін-ту за 1964 р.* — Кременець, 1965. — С. 3—21.
8. *Заверуха Б. В.* К истории Кременецкого ботанического сада (в центре с его реконструкцией) / Б. В. Заверуха, С. И. Кузнецов, В. М. Черняк // *Интродукция и акклиматизация растений.* — Киев: Наук. думка, 1987. — С. 6—9.
9. *Кравець В. П.* Від витоків до сьогодення (до 60-річчя відродження Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка) / В. П. Кравець // *Наук. зап. Терноп. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. Біол.* — 2000. — № 1 (8). — С. 61—63.
10. *Кременецький учительський інститут* // ТДЮА. Фонд. Р-21. Опис № 3. С. 1—100.
11. *Кременецький педагогічний інститут* // ТДЮА. Фонд. Р-21. Опис № 3. Справа 474-578.
12. *Развитие биологии на Украине: В 3-х т.* / Гл. ред. К. М. Сытник. — К.: Наук. думка, 1984. — Т. 1. — 416 с.
13. *Розвиток ботанічної науки на Тернопільщині* / К. М. Векірчик., М. М. Барна, І. М. Бутницький [та ін.] // *Наук. зап. Терноп. держ. пед. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. Сер. Біол.* — 1998. — № 2 (4). — С. 101—106.
14. *Шевченко Т. Г.* До Бр. Залеського / Т. Г. Шевченко // *Шевченко Т. Г. Зіб. тв.: у 6 т.* — К.: Наук. думка, 2001. — Т. 6. Листи, дарчі та власницькі написи. Документи, складені Т. Шевченком або за його участю. — С. 119—122.

Н.Н. Барна, Л.С. Барна

Тернопольский национальный педагогический университет им. Владимира Гнатюка
ул. М. Кривоноса 2, Тернополь, 46027, Украина

БОТАНИЧЕСКАЯ НАУКА ТЕРНОПОЛЬЩИНЫ У 40-70-Х ГОДАХ XX СТОЛЕТИЯ

На основании проведенного анализа архивных материалов и научной литературы сделаны выводы, касающиеся развития ботанической науки Тернопольщины у 40-70-х годах XX столетия:

Период 1940-1969 гг. — период открытия высших учебных заведений на Тернопольщине: Кременецкого государственного учительского института и кафедры естествознания и географии и Кременецкого государственного педагогического института с кафедрой ботаники. Возобновление ботанических исследований в области физиологии растений, систематики, флористики, интродукции растений и истории ботанической науки. Проведенные в этот период исследования носили индивидуальный характер и были опубликованы в виде научных статей, материалов и тезисов докладов на съездах УБО и научных конференциях. В тоже время отсутствовали обобщающие исследования в виде монографий или учебных пособий по ботанике.

Дальнейшее развитие ботанической науки на Тернопольщине тесно связано с кафедрой ботаники Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка, о чем будет сообщено в следующей статье научного фахового издания «Научные записки Тернопольского национального педагогического университета имени Владимира Гнатюка. Серия Биология». — 2010. — № 1 (42).

Ключевые слова: ботаническая наука, Кременецкий учительский институт, Кременецкий педагогический институт, кафедра естествознания и географии, кафедра ботаники

N.N. Barna, L.S. Barna

Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, Ukraine

BOTANICAL SCIENCE OF THE TERNOPIL' REGION IN THE 40-70'S OF THE XX CENTURY

Based on the analysis of the archive materials and scientific literature there have been drawn conclusions concerning the development of the botanical science of the Ternopil' region in the 40-70's of the XX century. The period of 1940-1969 saw the setting up of higher educational establishments in the Ternopil' region: the Kremenets' State Teacher-Training Institute along with the Chair of Natural Sciences and Geography, as well as the Natural Sciences Department of the Kremenets' Pedagogical Institute alongside with the Chairs of Botany, Zoology, Chemistry and Agriculture. At that time there were renewed botanical researches in the field of plant physiology, taxonomy, floristics, plant introduction and the history of the botanical science. The studies of the above period were individual in their nature and published as scientific articles and theses at the Ukrainian Botanical Society congresses and scientific conferences. At the same time one could hardly find summary researches in monographs or manuals on botany.

Further development of the botanical science is closely connected with the Chair of Botany of Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University, which is to be dealt with in the forthcoming publication of "Acta Scientia" of Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. – 2010. – № 1 (41).

Key words: Kremenets' State Teacher-Training Institute, Kremenets' Pedagogical Institute, the Chair of Natural Sciences and Geography, the Chair of Botany.

Рекомендує до друку

Надійшла 10.09.2009

В. З. Курант

УДК 168 5: 502 (477-25)

К.А. ВОТКАЛЬЧУК, Я.П. САНІСЛО

Міжвідомча науково-дослідна лабораторія охорони природних екосистем
вул. Волошина, 32, Ужгород, 88000

ФЛОРА СУДИННИХ РОСЛИН ЛІСОВОГО ЗАКАЗНИКА "УРОЧИЩЕ "АНТАЛОВСЬКА ПОЛЯНА" ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇЇ ОХОРОНИ

Ключові слова: Вигорлат-Гутинський вулканічний хребет, флора, проблеми охорони

У 1975 р. вступила у силу Конвенція ЮНЕСКО про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини, яка гарантує захист ділянок природних ареалів, які є дуже важливими для збереження біорізноманіття. У 2007 р. найбільші у Європі ділянки букових пралісів, в тому числі і в Закарпатській області, включені до переліку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. На сьогодні до української частини номінації входять праліси Карпатського біосферного заповідника (ядрова зона – 12625,8 га, буферна зона – 39486,0 га) та Ужанського національного природного парку (ядрова зона – 2532,0 га, буферна зона – 3615 га). Важливе значення для забезпечення та відновлення цих унікальних природних комплексів має Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат, Європейська ландшафтна конвенція, Конвенція ООН про збереження біорізноманіття.

За останні десятиріччя рослинний покрив Закарпатської області продовжує вивчатися ботаніками різних вузів і наукових установ України, в тому числі і Ужгородського національного університету. Сьогодні спостерігається асиметрія відомостей про флору західної та східної частин Закарпатської області. Попередній пошук інформації в цьому плані дав змогу зробити висновок, що південно-західна частина Закарпаття, і зокрема передгір'я та нижній гірський лісовий пояс Українських Карпат, до якого відноситься і Вигорлат-Гутинський вулканічний хребет, вивчені неповно. Тому об'єктом наших досліджень стала гора Анталовська поляна, яка входить до вищезгаданого вулканічного комплексу. В геологічному відношенні гора являє собою згаслий вулкан. Вершина Анталовської поляни (968 м н. р. м.) представлена кратером. Така специфіка геологічної будови має вплив на особливості формування ґрунту і рослинного покриву. Схили гори вкриті залишками букових пралісів, а на вершині утворилася післялісова лука. Незначна частина букових пралісів охороняється у лісовому заказнику місцевого значення "Урочище "Анталовська поляна". Про цінність цих пралісів свідчить те, що ще в 40-р. минулого століття чеський геоботанік Алоїс Златнік [10], відвідавши Анталовську поляну, відразу ж запропонував до заповідання територію букових пралісів площею 140,5 га. Згодом, у 1972 р., ця територія була оголошена лісовим заказником